

OPINIE

Loslaten in gemeentepolitiek

Jeroen van Urk, was raadslid en is raadsgriffier en bestuurslid van de griffiersvereniging

De decentralisatie van sociale taken, noch de financiële crisis, zijn de onderliggende oorzaak van 'de kanteling' van het gemeentebestuur naar de gemeenschap. De decentralisaties zijn het gevolg van een wezenlijke verandering in de samenleving, en de crisis versnelt die. Dit verandert ook de gemeentepolitiek en met de raadsverkiezingen volgend jaar is het raadzaam daar bewust mee om te gaan.

De filosoof Kant beweerde al in 1784 dat je "de troebelen van de tijd tegemoet moet treden met zelfstandig burgerschap". De eerste 'Kanteling' (die van almachtige heersers naar de burgerij) werd daarmee onderbouwd. De industriële revolutie moest toen nog komen – en die had ook flinke gevolgen. Massaproductie gedijt op hiërarchie en bureaucratie, en die manier van organiseren zette zich door naar de overheid, aansluitend op een politiek systeem waarin vertegenwoordigers van zuilen het heft in handen namen. Dit alles is al decennia aan het kantelen.

'De Derde Golf'

En het is voorzien. Alvin Toffler beschreef in 1980 de toen nakende toekomst in 'De Derde Golf': hoe na landbouw en industrie de informatietechnologie en ons opleidingsniveau de samenleving transformeren naar een netwerkmaatschappij waarin burgers zichzelf organiseren. Die golf rolt nu alom over ons heen. Over ons? Dat hoeft niet. We krijgen genoeg handvatten, van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (WRR) met 'Vertrouwen in burgers' tot de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) met 'Loslaten in vertrouwen'. Maar hoe zetten we die handvatten nu om naar de dagelijkse praktijk van gemeentepolitiek, waarin volksvertegenwoordigers niet meer over de samenleving gaan, maar er echt midden in staan? Of om met bestuurskundige Roel in 't Veld te spreken: hoe zorgen we dat de plaatselijke 'politicus van morgen een procesarchitect is' in een 'participatieve democratie die wel kan omgaan met complexiteit, wat de representatieve democratie niet kan'. Ik zie zes richtlijnen. En ik sluit af met een aantekening over de vraag hoe duurzaam dualisme eigenlijk is.

1. Van een politiek van partijen naar een politiek van personen

De vertegenwoordiging van de bevolking via partijpolitiek raakt zijn tijd voorbij. Er zijn geen zuilen meer te representeren,

eerder binden leefstijlen mensen. Er blijft wel een vorm van publieke besluitvorming nodig voor de vraag: wat kunnen we niet zelf af, wie organiseert dat, hoeveel kost dat en wie betaalt dat. Maar, om Rob-voorzitter Jacques Wallage aan te halen: "Het volk wil zichzelf vertegenwoordigen". We hoeven niet per se terug naar de democratie van de oude Grieken, dat zou ook wat moeilijk zijn omdat daar toen een select aantal heren positie in had. En nu iedereen. Het zou al enorm helpen als politieke partijen hun kandidaten echt loslaten om 'zonder last en ruggespraak' kiezers te winnen en te vertegenwoordigen. Voorkeurstemmen dus aanmoedigen in plaats van ontmoedigen. Als dit de algemene norm zou zijn, wordt het mogelijke nadeel van cliëntelisme gekeerd omdat we elkaar daar op aanspreken. Lokale partijen volgen vaak al deze lijn, een reden voor hun groei. Het openstellen van lijsttrekkerverkiezingen voor niet-leden is ook een signaal. Als personen personen vertegenwoordigen, wordt het gesprek tussen hen veel menselijker dan partijpolitiek vermag.

2. Van een politiek van programma's naar een politiek van thema's

Plaatselijke partijprogramma's (als ze al echt plaatselijk zijn met de landelijke modelprogramma's) zorgen voor naar binnen gerichte machtsuitoefening.

Eerst bepaal je in een steeds kleiner wordende kring van leden hoe het zou moeten. Dan denk je dáár kiezers mee te winnen, wat nauwelijks het geval is want die stemmen op personen (en in feite vaak de landelijke!). Vervolgens

Len Munnik: Verlossing

onderhandelen partijen uit wat ieder toekomst en dan ligt het voor jaren vast. Maar de wereld draait de volgende dag gewoon door. Dit alles (en ook de vaak geforceerde pogingen om kiezers meer te betrekken bij partijprogramma's) kan veel participatiever. Partijen (of beter, zie 1: groepen personen) werken dan niet hun programma vooraf uit, maar benoemen de thema's waar ze zich de komende vier jaar voor inzetten. Benoe-

oord met thema's en doelgroepen leidt echter niet tot het afsluiten van politieke macht, maar het insluiten van maatschappelijke netwerken.

3. Van een politiek van doelstellingen naar een politiek van uitgangsstellingen

Wie met thema's in plaats van programma's werkt, maakt zich niet in de eerste plaats druk over partijpolitieke doelstellingen die binnen gehaald moeten worden. Dan doet het er veeleer toe om vóór de verkiezingen in kaart te brengen wat de situatie rond thema en doelgroepen is, en die te vertalen (en uit te onderhandelen) in uitgangsstellingen als vertrekpunt voor beleid- en besluitvorming. Juist volksvertegenwoordigers horen daar een actieve rol in te spelen (als de door In 't Veld bedoelde 'procesarchitect'): zij bepalen, voeden en volgen de manier waarop de gemeente in de gemeenschap functioneert.

In netwerken toewerken naar besluiten kan bij afzonderlijke thema's (verkeer, zorg), maar zeker ook bij de toedeling aan thema's in de hele gemeentebegroting. Lees daarvoor de publicatie van het ministerie van Binnenlandse Zaken 'Nederland op weg naar de burgerbegroting' (auteur Joop Hofman van participatiehuis Rode Wouw). Wij denken in ons land vaak dat we voorop lopen, maar op dit punt kunnen we leren van meer rurale samenlevingen, waar het gemeentebestuur het verlengde is van de samenleving, in plaats van omgekeerd.

ingericht als debatarena. Flexibel kunnen ombouwen naar dialoogopstellingen is handig.

6. Van een politiek van ideologie naar een politiek van inspiratie

Je gaat de politiek in omdat je een idee hebt dat je wilt realiseren, of wilt tegenhouden. Ook prima is een groot verhaal over de samenleving, waar die ideeën in passen. Dat helpt het gesprek op gang. Maar zodra je politieke verhaal je opsluit in een ideologie (zijnde een sluitend geheel van opvattingen) sta je niet meer open voor ideeën van een ander die daar

Fracties begeven zich meer buiten de deur

4. Van een politiek in arena's naar een politiek in netwerken

Een gemeenteraad die zich in de gemeenschap plaatst, verlaat de binnenkamer. Of het zover zal gaan dat daarbij alom ook het gemeentehuis wordt gelaten voor wat het is, is de vraag, maar in elk geval neemt de betekenis van klassieke fractievergaderingen en commissievergaderingen af. Die ontwikkeling zien we al: fracties begeven zich meer buiten de deur en oriëntatie van fracties onderling vindt meer plaats op verschillende vormen van een politieke markt. Inspraak van burgers kan nog wel veel meer worden omgezet in samenspraak met en tussen burgers. In allerhande vormen: van rondetafel tot burgerjury's, van dilemma'sprekken tot open space.

5. Van een politiek van debat naar een politiek van dialoog

De laatste jaren is veel aandacht besteed aan de kwaliteit van het debat in gemeenteraden. Veel raadszalen zijn daar ook op (her)ingericht. Het draagt bij aan een scherper politiek profiel, en zo wordt duidelijker wat er te kiezen is. Dat is goed. Evenwel, een gemeenteraad, die het politieke proces aanjaagt, en niet jaagt op eindresultaten, doet dat niet in debat. Dan is een dialoog voorwaarde. Een dialoog tussén politici draagt bij aan het vertrouwen bij burgers in een dialoog mét hen. Hebben we dan geen debatarena's meer nodig? Toch wel, voor dat politieke onderscheid. Maar het zou heel goed kunnen dat veel voorbereidende dialoog in netwerken er toe leidt dat afrondende politieke debatten niet of minder nodig zijn. Misschien wel alleen bij de jaarstukken, voorjaarsnota (themanota?!), gemeentebegroting. Eens per kwartaal... Overbodig te zeggen dat het dan jammer is een raadzaal te hebben die het hele jaar vast is

niet in passen. Dan is consensus (we aangaan ons gezamenlijk standpunt) niet meer mogelijk, maar nog slechts een compromis (we leggen ons neer bij een gezamenlijk standpunt). Waar een netwerkgemeente vooral behoefte aan heeft is aan raadsleden die inspireren, vanuit het algemeen belang.

Van een dual naar een polyform stelsel?

Ruim tien jaar terug werd lokaal het dualisme ingevoerd. Bedoeld om de positie van gemeenteraden te verhelderen, en het zelfbewustzijn van raadsleden te vergroten. Met vallen en opstaan, en in verschillende mate, is dat gelukt. Maar lokaal dualisme is wel een beetje een hersteloperatie à la Thorbecke, dus met een anderhalve eeuw oude methode – die toen voldeed, en dan nog voor de landspolitiek. Lokaal in elk geval kan de wording van een netwerkmaatschappij niet aan het duale stelsel voorbijgaan. Sterker, dat lijkt zich in te ruilen voor een veelvormig (polyform) gemeentebestuur waarin meer actoren dan B&W en de gemeenteraad een positie hebben en een rol vervullen. In een netwerkgemeente doen minder de verhoudingen tussen bestuursorganen, dan die tussen gemeenschap en gemeentebestuur ertoe. Dit kan betekenen dat de posities van B&W en gemeenteraad in elkaar schuiven, en ook de functies van gemeentesecretaris en raadsgriffier. Maar anders dan vroeger, met bijvoorbeeld een onderscheid tussen voorbereidende (deeltijd) en uitvoerende (voltijd) bestuurders. En een bestuursdirecteur die dit burgerbestuur mogelijk maakt. Het lijkt me een staatscommissie voor een nieuwe gemeentewet waard.

Deze opiniebijdrage is geschreven op persoonlijke titel.